

Kuva: Studio Ari Iijäs

Korkeasti koulutettujen työllistyminen on vaikeutunut. Miten sitä voitaisiin parantaa tulevaisuudessa?

Innolink Research Oy laati Pirkanmaan ELY-keskuksen ja EU:n rakennerahastovaroin (ESR) toimivan Pirkanmaan ennakointipalvelu -hankkeen toimeksiannosta selvityksen korkeasti koulutettujen tulevaisuuden aloista ja työttömyydestä. Korkeasti koulutettujen

Osaa ja työllisty

– selvitys korkeasti koulutettujen
tulevaisuuden aloista ja
työllistymisestä

Merja Lehtinen
Tutkimuskoordinaattori
Innolink Research
merja.lehtinen@innolink.fi

Juuso Heinisuo
Tutkimuspäällikkö
Innolink Research
juuso.heinisuo@innolink.fi

Osaamalla työllistyt varmemmin,
kertovat Merja Lehtinen ja Juuso
Heinisuo.

ryhmä muodostui raportissa alemman ja ylemmän korkeakouluasteen suorittaneista sekä tutkijakoulutusasteen

Kirjoittajat kiittävät Innolink Research Oy:n tutkimusjohtaja Mikko Kesää hyödyllisistä keskusteluista ja kommentteista.

ryhmästä. Raportissa käsiteltiin aihetta neljän lähestymistavan kautta: tutkimalla tilastoja, kirjallisuuskatsauksella, sosiaalisen median sisällönanalyysillä sekä asiantuntijoiden haastatteluilla. Tiedot kerättiin marras-joulukuussa 2010 ja tammi-helmikuussa 2011.

Korkeasti koulutettujen työttömyys on noussut puheenaiheeksi erityisesti taloudellisen taantuman myötä. Aiemmin korkea koulutustaso on taannut työpaikan ja työn. Nykypäivänä korkeasti koulutettujen työttömyyttä ei voida erottaa muusta työttömyydestä. Yleisen koulutustason kasvaessa myös korkeasti koulutettujen työllistyminen on epävarmempaa. Korkeasti koulutettujen työllistyminen tulisikin nähdä aikaisempaa vahvemmin myös kohtaantokysymyksenä työnhakijan ja työpaikkojen välillä.

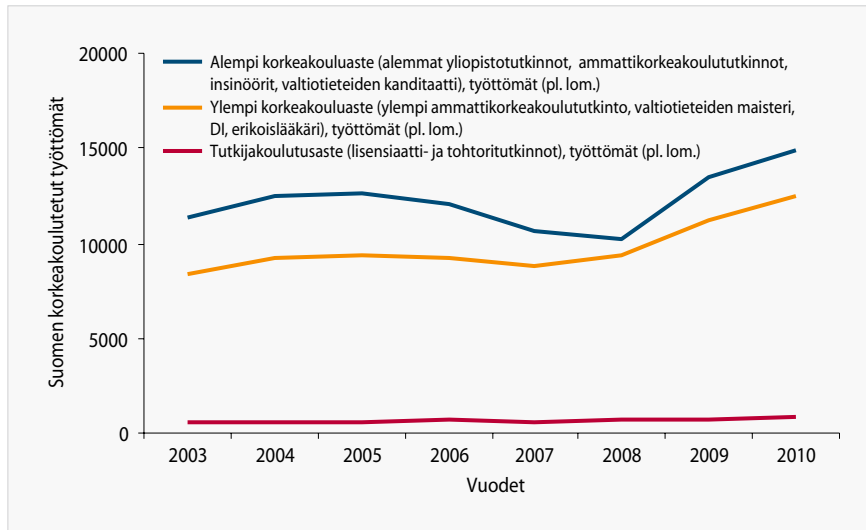
Korkeasti koulutettujen työttömyys
tilastojen valossa

Yleinen työttömyys laski vuonna 2008 noin 6,5 prosentin tasolle, ja useat alat kärsivät jopa työvoimapulasta. Taantuman nosti työttömyysasteen vuonna 2009 yli 8 prosenttiin. Vuonna 2010 Suomessa oli työttömiä keskimäärin 224 000.

Korkeasti koulutettujen työllisyystilanne heikkeni vuonna 2009. Kun vasta valmistuneiden työllistymistä mitataan vuoden kuluttua valmistumisen jälkeen, niin ammattikorkeakouluista valmistuneista työllistyi 85 prosenttia, mikä oli neljä prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 2008. Ylemmän korkeakoulutuksen suorittaneista työhön sijoittui 86 prosenttia, mikä oli kaksi prosenttiyksikköä vähemmän kuin vuonna 2008. Tohtorit työllistyivät yhtä hyvin kuin vuonna 2008 (Tilastokeskus 2011). Kaiken kaikkiaan korkeasti koulutettujen työttömien määrä kasvoi taantuman aikana selvästi (kuvio 1).

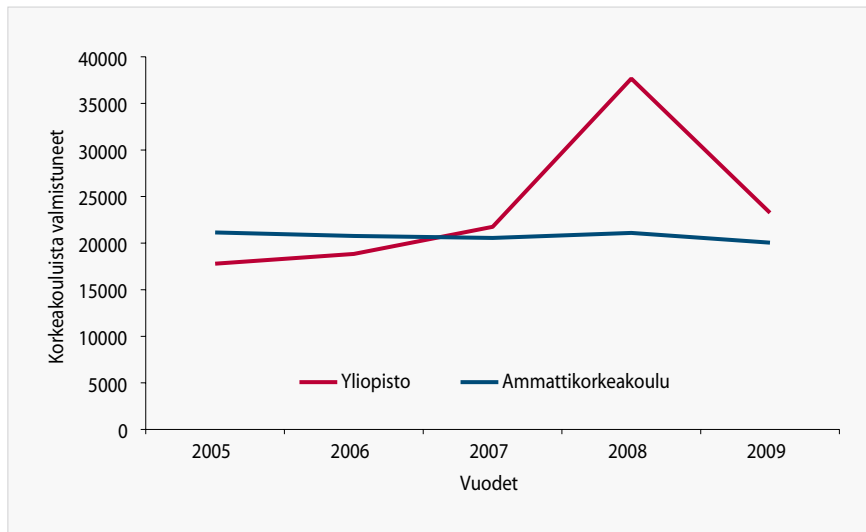
Korkeakouluihin hakeutuneiden määrä nousi neljänneksellä lukuvuodesta 2006–2007 lukuvuoteen 2009–2010. Sa-

Kuvio 1. Korkeasti koulutettujen työttömyyden kehitys Suomessa, vuosina 2003–2010.

Lähde: Työ- ja elinkeinoministeriö, Työnvälitystilasto.

Kuvio 2. Suomen korkeakouluista valmistuneet vuosina 2005–2009.

Lähde: Neittaanmäki ja Ärje (2010, 2).

malla ajanjaksolla ammattikorkeakouluihin hakeutuneiden määrä nousi vielä enemmän, kolmanneksella. Määrään vaikutti se, että vieraskieliseen koulutukseen hakeneiden määrä nousi merkittävästi. Lukuvuonna 2009–2010 korkeakouluihin hakeneita oli kaikkiaan 172 221 (Kumpulainen 2010, 16).

Vuonna 2008 valmistui ennätysmäärä yliopisto-opiskelijoita (kuvio 2). Merkittävänä tekijänä valmistuneiden kasvussa vuonna 2008 oli siirtymävaihe

2005–2008, jossa yliopistojen opintorakennetta uudistettiin vastaamaan uutta yliopistolakia. Uudistuksen taustalla oli eurooppalainen Bolognan prosessi, jolla samanlaistettiin tutkinnot kansainvälisesti vertailtaviksi esimerkiksi opintopisteiden avulla. Suomessa kuitenkin useilla aloilla suoritetaan suoraan maisterintutkinto. Useat opintorakennemuutosten yhteydessä korkeakouluista valmistuneet olivat jo työelämässä olevia, joilta oli jäänyt lopputyö puuttumaan.

Tradenomit ovat suurin korkeakoulutettujen työttömien joukko.

Työttömyyden kehitys koulutusaloittain ja asteittain 2003–2010

Työttömien tohtoreiden määrä on kasvanut erityisesti kemian muiden luonnontieteiden aloilla. Lisäksi valtiotieteen työttömien tohtoreiden määrä on noussut vuodesta 2003. Kokonaisuudessaan työttömien tohtoreiden määrä on pieni, jos verrataan lukemia alemman ja ylemmän korkeakoulututkinnon suorittaneiden työttömien määrään.

Vuosina 2008–2010 ylemmällä korkeakouluasteella suurimman työttömien määrän Suomessa muodostavat filosofian kandidaatit ja maisterit kielitieteistä (taulukko 1). Toiseksi suurimman ryhmän koko maassa muodostivat kauppatieteiden kandidaatit ja maisterit. Kolmanneksi suurimman työttömien määrän muodostivat opettajankoulutuksesta valmistuneet kasvatustieteiden kandidaatit ja maisterit. Diplomi-insinööreistä korkeimmalla työttömyysluvussa olivat prosessi- ja materiaalitekniikan sekä kone- ja energiatekniikan diplomi-insinöörit. Tilastoista huomioitavaa oli suhteellisen pieni työttömyys terveydenhoidon ja sosiaalipalveluiden koulutusryhmissä.

Alemmalla korkeakouluasteella sekä tarkasteltaessa koko korkeakoulutettujen ryhmää liiketalouden tradenomit pitivät yksinäistä kärkisijaa työttömyystilastoissa. Alemman korkeakouluasteen insinööreillä oli tasainen korkea työttömyys. Insinöörien työttömyys kone-, energia- ja kuljetustekniikassa oli neljänneksi korkein. Koko maan tasolla 40:stä eniten työttömänä olleista alemman

Taulukko 1. Suurimmat korkeasti koulutettujen koulutusluokat työttömyysmäärien mukaan Suomessa, vuosina 2008–2010.

Suomen korkeakoulutetut työttömät koulutusluokittain, vuosina 2008–2010			
	2008	2009	2010
Alempi korkeakouluaste			
1 Tradenomi, liiketalouden ammattikorkeakoulututkinto	4 492	5 452	5 914
2 Terveystieteiden ammattikorkeakoulututkinto	2 376	2 523	2 896
3 Sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto	1 532	1 515	1 553
Ylempi korkeakouluaste			
1 Filosofian maisteri, filosofian kandidaatti, kielitieteet	1 863	1 856	1 891
2 Kauppatieteiden maisteri, kauppatieteiden kandidaatti (ylempi)	1 472	1 753	1 848
3 Kasvatustieteen maisteri, kasvatustieteiden kandidaatti (ylempi), opettajankoulutus	1 706	1 556	1 561
Tutkijakoulutusaste			
1 Filosofian tohtori, biologia, biotieteet ja ympäristötiede	134	133	145
2 Filosofian tohtori, kemia	55	47	49
3 Filosofian tohtori, muu luonnontieteellinen ala	49	53	66

Lähde: Työ- ja elinkeinoministeriö, Työnvälitystilasto.

korkeakoulututkinnon koulutusaloista insinöörien osuus oli suurin (12 eri koulutustaustaa).

Työttömyystaulukoita tarkasteltaessa tulee huomioida, että insinöörien koulutusluokat ovat eriytettyjä koulutusaloitain, kun taas sosiaalialan ammattikorkeakoulututkinto pitää sisällään useita eri aloja. Koko maassa matkailu-, ravitsemis- ja talousalan ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneiden työttömien määrä on myös kasvanut lähes vuosittain. Lastentarhanopettajien työttömyys on vastaavasti pudonnut nopeasti vuodesta 2003. Myös terveydenhuollon ammattikorkeakoulututkinto on kokenut rajun pudotuksen työttömyystilastoissa viimeisen seitsemän vuoden aikana. Vuonna 2003 terveydenhuollon ammattikorkeakoulututkinnon suorittaneita työttömiä oli Suomessa lähes 4 000, mutta joulukuussa 2010 työttömyyslukema oli 610.

Mediakatsaus ja asiantuntija-haastattelut

Media-analyyseissä valotettiin käsityksiä korkeakoulutettujen työttömyydestä

Internetistä poimittujen kommenttien avulla. Kommentit kerättiin keskustelupalstoilta, blogeista, mielipidesivuilta ja sanomalehtien uutiskommenteista. Asiantuntijahaastattelussa puolestaan pyrittiin keräämään näkemyksiä mahdollisimman laaja-alaisesti, aina Tampereen yliopiston ylioppilaskunnan edustajasta suuren kansainvälisen yrityksen rekrytoinneista vastaavaan henkilöön. Korkeakoulutettujen työttömyys näytetään kovin erilaisena erilaisissa asemissa toimivien silmissä.

Keskusteltaessa tulevaisuuden suunnauksista haastatellut asiantuntijat uskoivat tulevaisuuden korkeakoulutettujen olevan monitieteellisiä osaajia. Tämän vuoksi korkeakoulujärjestelmän tulisi olla mahdollisimman joustava niin, että opintokokonaisuudet ovat ikään kuin hedelmiä, joita opiskelija tai jo työelämässä oleva voi poimia osaamisen koriinsa. Tulevaisuudessa tulisi luopua ajatuksesta, että koulutuslinja johtaa tiettyyn ammattiin, koska työntekevät ovat monimuotoistuneet ammatteja vastaamattomiksi. Yhteiskunnan on puolestaan vastattava tarpeeseen luoda uusia, joustavampia yritysmuotoja, jotka tukevat tällaista osaamista. Tiimi-

Tulevaisuuden korkeakoulutettu on monitieteellinen osaaja.

yritysten tukeminen tai mahdollistaminen olisi tärkeää.

Työelämän muutosten myötä tulisi luopua ajatuksesta, että ura on eteenpäin menevä jatkumo. Uran voitaisiin ennemminkin nähdä liikkuvan joustavasti myös sivulle, ihmisen ja ympäristön tilanteista riippuen. Tällaisessa ajattelutavassa ei ole sijaa vanhanaikaiselle ajatukselle epäonnistuneesta urasta.

Sekä sosiaalisen median keskusteluista että asiantuntijahaastattelusta nousi voimakkaasti esille viesti, että yksilön on otettava vastuu omista opinnoista ja tulevaisuudesta. Ei voida enää ajatella, että koulutus mahdollistaa ammatin, vaan koulutus mahdollistaa taitoja, joita voi aktiivisesti ja itse tarjota työnantajille. Tarvitaan myös rohkeutta tehdä päätöksiä, jotka edesauttavat omaa työllistymistä.

Koska tulevaisuuden korkeakoulutetut ovat yhä monitieteellisemmin koulutettuja, monitieteellisyys ja työtehtävien monimuotoistumisen ongelmana voi olla ammatti-identiteetin puute. Voisiko ammatti-identiteetti termin hylätä? Sen sijaan opiskelijan (ja korkeakoulujen) tehtävänä on tulevaisuudessa kasvattaa osaamisidentiteettiä. Oman osaamisen hahmottaminen kasvattaa mahdollisuuksia työllistyä.

Työelämätaitojen merkitys korostuu työnhaussa

Sekä keskustelut Internetissä että haastattelut nostivat esille sen, että korkea-

Opiskelijoiden olisi tärkeää saada yksilöllistä ja laadukasta ohjausta opinnoissa ja urasuunnittelussa.

koulutuksen tulisi tarjota osaamisen ohella myös työelämätaitoja, sillä tällä hetkellä moni korkeakoulutettu on työelämässä ”hukassa”. Tulevaisuudessa korkeakoulut eivät tarjoa opiskelijalle useinkaan ammattia vaan työelämätaitoja ja syväosaamista opiskellusta aihealueesta. Näin ollen yksilöllisen ja laadukkaan opintojen ohjauksen sekä uraohjauksen tarve korostuu. Se tulisi aloittaa jo varhain peruskoulussa, ja lähtökohtana voisi olla ajatus siitä, että lasta kannustettaisiin asioihin, joista hän on kiinnostunut, samalla kun vahvistetaan heikompia osa-alueita.

Etenkin Internetin keskusteluissa peräänkuulutettiin korkeakoulujen vastuuta opintojen tasosta. Oppilaitokset voisivat olla ylpeitä siitä, että ne pystyvät tarjoamaan opiskelijalle laadukkaita työelämätaitoja ja kontakteja työmarkkinoille. Opinnot voisivat kannustaa yrittäjyyteen jo varhaisesta vaiheesta lähtien. Laadukkaat yrittäjäopinnot ja kontaktit yritysmailmaan (mentorointi yms.) voisivat toimia oppilaitoksille valtina saada motivoituneita opiskelijoita. Yrittäjyyden positiivinen esille tuonti ja jo yrittäjänä toimivien malli on opiskelijoille tärkeää.

Ennen kaikkea korkeakoulupolitiikassa ei pitäisi unohtaa tärkeimpiä asioita eli opiskelijaa ja hänen työelämävalmiuksiensa tukemista. Tällä hetkellä voidaankin kysyä, onko korkeakoulupolitiikka onnistunut, jos korkeakoului-

hin hakijat kokevat tarpeellisiksi käydä valmennuskurssin päästäkseen opiskelijaksi korkeakouluun ja korkeakouluista valmistuvat tarvitsisivat työelämän valmennuskurssin, jotta he oppisivat työnhaku- ja työelämätaitoja.

Yhteiskunnan vastuu korkeakoulutettujen työllistymisestä

Kun mietitään korkeasti koulutettujen työllistymistä, tärkeää olisi myös suuryritysten määrän nostamisesta Suomessa. Suuryrityksillä on mahdollisuus kouluttaa työntekijöitä sisäisesti ja luoda näin täsmäosaajia. Yhteiskunnan tulisi kehittyä entistä suuryrityksystävällisemmäksi. Erilaisten koulutusten työelämään sijoittuminen on myös lainsäädännöllinen kysymys. Tiukat kelpoisuusvaatimukset ajavat työmarkkinoita määräaikaisiin sopimuksiin, joka haittaa henkilön työssä kehittymistä, kuin myös työnkuvan kehittämistä.

Käytässä keskustelua korkeasti koulutettujen työttömyydestä tulisi ottaa huomioon myös työnantajien näkökulma. Tutkimalla sitä, kuinka työnantajat haavevat korkeakoulutettuja työntekijöitä, voitaisiin saada todellista tietoa rekrytointiprosesseista. Tämä antaisi tietoa siitä, kuinka tukitoimia tulisi suunnata oikein eivätkä ne käyttäisi resursseja toimimattomiin prosesseihin.

Verkostoituminen korostuu tulevaisuudessa korkeakoulutettujen keskuudessa entisestään. Verkostoituminen ei tarkoita tulevaisuudessa pelkästään sitä, että verkostojen avulla voidaan hyötyä (esimerkiksi saamalla työpaikka), vaan työ tehdään verkostoissa. Tiettyyn projektiin parhaan osaamisen tuovat henkilöt kokoontuvat yhteen projektin ajaksi, ja projektin päättymisen myötä henkilöt siirtyvät työskentelemään muihin verkostoihin. Työllistämistoimissa tämä näkyä voitaisiin ottaa huomioon tarjoamalla mahdollisuuksia verkostoitua.

Mentorit voisivat toimia välikäsinä työttömän, aikuiskoulutuksen ja työnantajien välillä.

Työnantaja voisi etsiä työvoimaviranomaisten kautta projektiin sopivaa työttömiä suorittamaan projektin. Erityisesti nuorten verkostoitumista tulisi tukea voimakkaasti.

Työmarkkinoilla tulisi miettiä myös ammattiliittojen vastuuta korkeakoulutettujen työttömyydessä. Ammattiliittojen velvollisuus on toimia alojen edunvalvojina, ei pelkästään palkkojen ja työolosuhteiden, vaan myös hallitun työvoimapolitiikan kannalta.

Tukitoimissa työllistymisen laatu tärkeää

Tukitoimissa tulisi kiinnittää huomiota työllistymisen laatuun. Parhaimmillaan tukitoimet (esimerkiksi tukityöllistäminen) eivät katkaise osaamisen kehittymistä, vaan henkilökohtaisen suunnitelman avulla tukitoimet saadaan räätälöityä juuri sopiviksi ajatellen oppimisketjua. Tässä mentorointia korostavassa mallissa mentori toimii välikätenä esimerkiksi työnantajien, aikuiskoulutuksen ja työttömän välillä. Tämä malli kannustaa löytämään henkilöitä, jotka muuten putoaisivat kokonaan pois työelämästä. Osittaisella tai tuetulla työllä on arvokas panos yhteiskunnassa.

Koska tulevaisuuden työ on pirstaloituneempaa ja projektiluontoisempaa, tulisi työllistymisen tukitoimien tukea tätä huomiota mahdollistamalla nopeat

muutokset, lyhyet työsuhteet tai työsuhteiden kirjavuus mahdollisimman hyvin. Tukitoimien tulisi mahdollistaa joustavat siirtymät yrittäjyyden, palkkatyön ja opiskelujen välillä. Monimutkaistunut yhteiskunta ja työelämä uhkaavat siirtää osan työvoimasta työmarkkinoiden ulkopuolelle, ja ilmiö koskee myös korkeakoulutettuja. Tukitoimissa pitäisi tehdä yhteistyötä myös terveydenhuollon kanssa. Yhdessä voitaisiin pohtia mm. mielenterveysongelmien ja päihderiippuvuuden ennaltaehkäiseviä toimenpiteitä yksilön kannalta.

Internetin keskusteluista nousi esille voimakkaasti viesti siitä, että nykyiset työnvälityspalvelut eivät palvele korkeasti koulutettua työnhakijaa, päinvastoin palvelut voidaan kokea jopa esteeksi tai hidasteeksi työtä hakiessa. Työnvälityspalveluiden tehtäväkuvan muutos onkin välttämätön. Työnvälityspalvelut voivat tarjota työttömille, opiskelijoille ja työnantajille alustan, jonka avulla he voivat verkostoitua.

Haastatteluissamme kävi ilmi, että työnvälitystoiminta voi tulevaisuudessa olla auktorisoitujen työnvälitystoimintojen hallinnoimaa kuten esimerkiksi asunnonvälitystoiminta nykyisellään. Tässä mallissa työnvälityspalvelun palkkio muodostuu työnvälityksen onnistumisesta.

Avoin keskustelu – avain ongelman ratkaisemiseen

Keskustelu korkeasti koulutettujen työttömyydestä on liian asiantuntijakeskeistä. Keskusteluun tulisi ottaa mukaan myös työttömät korkeakoulutetut. Tutkimuksessa tämä näkyi mm. suurina näkemyseroina haastateltujen ja Internetistä kerättyjen keskustelujen välillä.

Keskustelussa vallitseva ilmapiiri on usein lähes toivoton ja pelokas. Kirjoitukset heijastavat todellisuutta, mutta niillä myös luodaan sitä. Tässä valossa avoin,

Voisivatko yliopistojen alemmat tutkinnot korvata ammattikorkeakoulututkinnot?

suora keskustelu ja tieto vähentäisivät pelkoja ja uskomuksia. Avoin keskustelu parantaa lisäksi yksilön mahdollisuuksia reagoida.

Avoin keskustelu asenteista korkeakoulutusta kohtaan voisi olla hedelmällistä. Käytännönläheisiä ammatteja kuten sairaanhoitajat ja poliisit ei nähdä korkeakoulutettuina, vaikka he valmistuvat ammattikorkeakouluista. Toisaalta korkeakoulujen toivotaan lähestyvän työelämää ja tarjoavan työelämäntaitoja. Voitaisiko korkeakoulu jakaa tieteellisemmin painottuneisiin ja käytännöllisemmin painottuneisiin opilaitoksiin? Tulisi myös pohtia, ovatko ammattikorkeakoulu tarkoituksenmukaisia suomalaisille työmarkkinoille, vai voisivatko yliopistot kouluttaa vastaavia taitajia alemmilla korkeakoulututkinnoilla.

Aineistosta nousi vahvasti esille monien tekijöiden vaikutus työllistymiseen ja työttömyyteen. Tässä valossa halu enustaa tulevaisuuden aloja ja työllistymismahdollisuuksia eri aloilla voi olla jopa vahingollinen, koska se voi ohjata nuoria "trendikkäille" aloille, jotka tulevaisuudessa eivät palvele työmarkkinoita. Tulevaisuudessa tarvitaan monenlaisia osaajia. Työllistymiseen liittyvien eritahojen tulisi hyväksyä jatkuva muutos ja mukauttaa toimensa vastaamaan muutosta.

Tutkimusaihe vaatii avointa keskustelua eri yhteistyötahojen kanssa. Think

Kuva: Studio Ari Ijä

tank-tyyppinen lähestyminen ja paneelikeskustelut tästä ongelmasta voisivat olla hedelmällisiä. ■

KIRJALLISUUS

Tilastokeskus (2011) Sijoittuminen koulutuksen jälkeen. www.stat.fi/til/sijk/2009/sijk_2009_2011-03-02_tie_001_fi.html
Kumpulainen, T. (2010), Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2010, Opetushallitus, Koulutuksen seurantaraportit 2010:4. www.oph.fi/download/130716_Koulutuksen_maaralliset_indikaattorit_2010.pdf
Neittaanmäki, P. & Ärje, J. (2010), Suomen korkeakoulutetut työttömät koulutusaloittain ja -asteittain 2005–2010. Jyväskylän yliopisto, Tietotekniikan laitos. 13.7.2010. <https://www.jyu.fi/hallintokeskus/tilastot/muut/suomen-kekorkeakoulutetut-tyottomat-koulutusaloittain-ja-asteittain-2005-2010.pdf/view> Luettu 14.12.2